

PROBLEME TEORETICE ÎN ANALIZA PEISAJULUI

Nicolae BACIU, Liviu MUNTEAN

Cuvinte cheie: peisaj, analiză, evaluare, școli peisagistice, percepție, peisaj-obiect, metode sinoptice
Key-words: landscape, analyse, evaluation, perception, object-lands cape, synoptic method.

Theoretical Problems in Landscape Analysis This paper presents the main problems of landscape analysis in geographical literature. One of these problems is vague conceptions about definitions of analysis methods. Other problems reflect discrepancy among the landscape schools (ex-soviet, French, or Saxon one). The field of landscape study represents a real subject of discussions. The geographers failed to realize a unitary methodology in analysis and interpretation of landscape.

Peisajul abordat încă din secolele XVII-XVIII relevă mai multe sensuri ale acestui cuvânt: o întindere de pământ privită sub un singur aspect, rural, amplu, variat, dominat sau dominant; tablou redat ca un peisaj; gen care are ca obiect reprezentarea peisajelor, așa numitul gen pictural (F.P. Tourneux). Peisajul este un sistem de comunicare cu dublă funcție: răspunde unor scopuri practice și concentrează în sine experiența care servește conservării și transmiterii informației (C. Raffestin, 1977). Același autor canadian simplifică definiția clasică a peisajului reducând-o la "o combinare de elemente diferite". Peisajul, ca și tema de cercetare, a fost inițial analizat de geografi, care l-au scos, practic, din sfera cunoscută până la începutul secolului, de apanaj al artei plastice sau al amenajării grădinilor. Geografii au recunoscut în peisaj un obiect științific, dar nebeneficiind de definiții clare.

Studiul peisagistic a răspuns rațiunilor de ordin ecologic, apărând nevoia înțelegerii ecosistemului nu doar din punct de vedere funcțional, dar și ca și creator al unui spațiu structurat (peisajul), dar și rațiunilor economice și culturale, prin descifrarea legăturilor dinamice natură-societate (Th. Brossard).

Având în vedere faptul că scopul acestei lucrări nu este de a defini peisajul geografic, ci de a releva problemele ce apar în timpul analizei peisajului, ne vom axa pe acest ultim domeniu.

O primă problemă este ridicată de confuziile de ordin teoretic create de cercetători prin lipsa unei puneri de acord în privința definițiilor atât ale peisajului, cât și a modalităților de analiză ale acestuia. Nu există diferențieri clare între termenii: abordare, cercetare, evaluare, investigare, studiu, etc.

Abordarea reprezintă începutul unui *studiu* într-o anumită problemă.

Cercetarea este examinarea cu atenție și pe anumită bază a unui fenomen sau proces (unii geografi o consideră similară cu informarea științifică).

Evaluarea este determinată de *valoarea* peisagistică sau *numărul* cuantificat al acesteia, rezultat din *cercetare*, atribuite conform puterii de înțelegere și analiză ale cercetătorului.

Investigarea este *cercetarea* amănunțită și susținută care are o finalitate în descoperirea elementelor noi științifice.

Studiul este de două tipuri, unul individual, cu scop didactic, având ca finalitate învățarea unor noțiuni necunoscute, sau lucrare de finalitate, rezultată în urma *cercetării*, *investigării*, *evaluării științifice*.

Confuziile pot fi și mai mari atunci când intervine concepția ideologică a școlilor peisagistice cunoscute, fie că sunt ex-sovietice, franceze sau anglo-saxone. Preobrajenski (1983),

de exemplu, nu face delimitări clare între "căi de cercetare", "metode de investigare", "metode de abordare", acești termeni fiind folosiți frecvent pentru explicarea aceluiași tip de fenomen analizat. Confuziile de nuanță create în decursul timpului derivă și din stoicismul cu care unii geografi caută termeni proprii pentru definirea unor procese sau fenomene deja cunoscute, termeni deja consacrați, părăndu-li-se depășiți sau cu o acoperire științifică insuficientă. În ceea ce privește peisajul geografic, precizarea care se impune este că *investigarea* sau *cercetarea* includ metodele de *studiu*, iar metodele de *analiză* sunt etape de lucru imediat următoare.

Alte probleme derivă din însăși problematica înțelegerii peisajului geografic, precum și a modalității de analiză folosite. Întrebări de genul: Peisajul există independent de noi?; Este facil de analizat? și dacă da, atunci: Putem să-l supunem unei analize științifice directe și obiective? ni le punem în momentul în care pornim la analiza peisajului. Dacă peisajul în cauză aparține, din perspectiva cercetătorului, unui spațiu trăit, a unui spațiu perceput, dacă îl supunem unor judecăți de valoare, dacă apelăm la *intermediari* ai percepției directe (hărți, desene, schițe, matrici anterioare), reprezintă alte probleme care apar în derularea analizei peisagistice (R. Brunet, 1974).

De asemenea, apar dificultăți în conturarea ariei de analiza, rezolvarea fiind în cunoașterea ordinelor taxonomice. Lucrările în domeniu ne-au relevat faptul că analiza poate să se întindă de la peisajul unei zone sau peisajul unei regiuni, până la peisajul geosistemului sau al geofaciesului.

Problema care se pune cu adevărat este găsirea unei metodologii corespunzătoare domeniului nostru de studiu, analiza peisajului. Singurele merite de până acum în sfera analizei peisajului se rezumă la definirea și justificarea într-o oarecare măsură a obiectului cercetării. Problema metodologiei de studiu a peisajului se reflectă la nivelul diferitelor școli peisagistice. Toate aceste școli au ajuns la concluzia că trebuie să se modifice optica analizei peisajului, trecându-se de la analiza cantitativă, adoptată de școala franceză încă de la începutul secolului, la analiza calitativă, mai apropiată de necesitățile geosociale (concepția școlii anglo-saxone). În acest caz intervine *găsirea* unei metode adecvate tipului respectiv de peisaj, precum și recunoașterea exigenței informaționale a metodei în cauză. Prin folosirea mai multor metode de analiză se pun bazele analizei integratoare, capabilă să răspundă cerințelor științifice multidisciplinare. Conform concepției lui Th. Brossard analiza peisajului trebuie să se bazeze pe "sensibilitatea" percepției cercetătorului, conținutul vizual al peisajului, precum și pe modul de organizare spațială a componentelor acestuia.

În problema mai sus amintită, a stabilirii unei metodologii adecvate, s-au fixat metodele de bază în analiza peisajului geografic:

- cele care se referă la *peisajul-obiect*, văzut din perspectiva cognitivă, mai puțin afectivă (modalitatea de abordare fiind analiza fizico-geografică sau naturalistă);
- cele care se referă la *peisajul perceput* (analizat senzorial, subiectiv);
- cel cu tendință *integratoare*, numite și sinoptice (G. Rougerie și N. Beroutchachvili).

Totuși, aceste strategii de analiză a peisajului sunt departe de a lămuri disensiunile ideologice și terminologice existente între școlile peisagistice, astfel încât lipsa punerii de acord în această privință duce la nedisocieri radicale între metodele mai sus amintite. Cel puțin preocupările peisagiștilor înclinați spre ecologie și cele ale fitosociologilor tind spre cauze comune, iar abordările strict fizico-geografice nu se delimitează clar de cele dintâi, atunci când se au în vedere elementele componente de ordin biologic.

1. Problemele ridicate de analiza peisajului-obiect.

Acest tip de analiză se înscrie în rândul celor de natură "exhaustivă, care privilegiază caracterele bio-fizice" (J. Raveneau). Școlile peisagistice care s-au preocupat de introducerea acestui tip de analiză sunt:

-școala ex-sovietică, prin metodele fizico-geografice, și introducerea CNT-ului ca obiect de studiu, dar care a scos din analiză omul și influența sa asupra peisajului;

- școala franco-ivoiriană, care a renunțat la modelele grafice sau matematice de reprezentare și a adoptat modele verbale, tinzând spre mult doritul limbaj comun științific; problema ridicată este aceea a neadoptării acestui limbaj pe o scară largă științifică;
- școala franceză, în care s-a introdus analiza asupra peisajului forestier, cu utilizarea investigării prin teledetecție (J.-P. Amat și M. Hotyat);
- școlile franceză, australiană, canadiană, prin metodele de inspirație naturalistă, cu o profundă tentă ecologică; metoda ecologică suferă, însă, prin faptul că se iau în calcul doar date referitoare la vegetație, sau la faună, și nu se încearcă o viziune geografică integrativă, creându-se imaginea unei analize parțiale;
- școala japoneză face o delimitare, dictată și de necesități analitice, pe unități spațiale funcționale: *lands* și *land use*, primele fiind unități biofizice, iar celelalte corespund diferitelor tipuri de vegetație, finalitatea fiind stabilirea tipologiei peisajelor, prin utilizarea metodei de studiu matricială;
- școala germană, prin utilizarea metodei simfitosociologice, ulterior dezvoltată de francezi, ce pune în evidență repetabilitatea ansamblurilor de grupări vegetale, în strânsă legătură cu variația topografiei.

II. Problemele ridicate de analiza peisajului de la polul percepției.

Acest tip de analiză mai este definit și de tip senzorial și reconsideră în mod radical peisajul, astfel încât omul este pus cel puțin pe picior de egalitate cu componentele peisagistice. În analiza senzorială s-a pus în evidență noțiunea de evaluare, semnificația ei fiind dată la începutul lucrării. Evaluarea senzorială a fost folosită în școala americană (K. Lynch, 1960) în analiza peisajelor urbane, prin combinarea indicilor vizuali cu anchete asupra percepției locuitorilor. Spre deosebire de analiza fizico-geografică, a școlii ex-sovietice, care excludea omul din cadrul analizei, aici se cade în cealaltă extremă, a subiectivismului în analiză. J. Raveneau (1977) definea evaluarea peisagistică "un subiect vechi tratat prin metode reînnoite".

Problemele reale ridicate de acest tip de analiză sunt create la nivelul percepției cercetătorului, care foarte frecvent, mai ales în cazul metodelor statistice de evaluare, raportează matematic valori individuale calculate cu rigoare la valori globale apreciate în mod subiectiv. De asemenea, alte probleme apar datorită modalității de contabilizare a obiectivelor și raportarea lor la preferințele afective ale cercetătorului. S-a ajuns până acolo încât "gradul de satisfacție" să fie considerat mai adecvat în analiza peisajului, mai ales cel socio-economic, decât utilizarea indicilor analitici (A. Bailly, 1987). Sau, în cazul metodei evaluării globale, a lui Fines (1968), unde există un mare grad de subiectivism în notările de valoare, se elimină succesiunea de analize (această metodă este folosită datorită rapidității și facilității în utilizare).

Există dificultăți legate de transmiterea "mesajului" științific, geograful trebuind să facă distincția între un mesaj inteligibil, de tip semiotic și un mesaj estetic, de tip emoțional. Acesta trebuie să fie capabil să stabilească niște "filtre ale percepției", care să nu deformeze realitatea peisagistică, să proiecteze și să interpreteze științific elementele analizate.

III. Metodele de factură sinoptică.

Acestea speculează pozițiile rareori radicale pe care le adoptă cercetătorii peisagiști când abordează metode la polul peisajului obiect sau de la polul percepției. Aceste metode sunt adoptate în Franța în ceea ce francezii numesc "peisagism de amenajare", sau pentru a stabili diagnoze privind amenajarea regională. Problemele ridicate de analiza sinoptică sunt la limita dintre analiza naturalistă și cea senzorială: -importanța interpretării imaginilor și datelor structurale și funcționale ale respectivului spațiu: -înțelegerea rezultantei sociale care rezidă din utilizarea acestor imagini, mai ales că acest tip de analiză nu se rezumă la un spațiu dat.

Concluzii. Analiza peisajului geografic ridică o serie de probleme de factură terminologică și teoretică, apărute la nivelul diferitelor școli peisagistice, în interiorul cărora geografii nu au căzut la o înțelegere în definirea comună a *abordării, investigării, evaluării, cercetării, studiului.*

Disensiuni apar la nivelul diferitelor metode de analiză peisagistică, în sensul în care nu există limite clare conceptuale între ele. Aria de studiu a peisajului geografic este o altă problemă științifică reală, precum și importanța introducerii elementului antropic în analiză. În acest ultim domeniu apar disensiuni ideologice între școlile ex-sovietică și cea franceză sau anglo-saxonă.

BIBLIOGRAFIE

- Amat, J.-P., Hotyat, M. (1985), *Paysage forestier et teledetection*, Revue Géographique de l'Est, 4.
- Baci, N. (1998), *Metode de investigare și analiză a peisajului geografic*, referat în cadrul stagiului de doctorat, Universitatea "Babeș-Bolyai", Fac. de Geografie, Cluj-Napoca.
- Brossard, Th. (1985), *Le paysage et sa production*, Revue Géographique de l'Est, 4.
- Fel, A. (1974), *Paysages, géographie, sémiologie*, L'espace géographique, III, 2.
- Mac, I. (1990), *Peisajul geografic. Conținut și semnificație științifică*, Terra, XXII, 1-4, București.
- Raffestin, C. (1977), *Paysage et territorialité*, Cahiers de Géographie de Québec, 21, 53-54.
- Rougerie, G., Beroutchachvili, N. (1991), *Géosystemes et paysages. Bilan et methodes*, Armand Colin, Paris.

Universitatea "Babeș-Bolyai",
Facultatea de Geografie, Cluj-Napoca